

Маковський С.О.* , Макаров А.В.**

ІНСТРУМЕНТАРІЙ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПОЛІТИКИ СУСІДСТВА

У статті розглянуто особливості формування та трансформації політики сусідства Європейського Союзу, як засобу диференціації відносин з сусідніми країнами Центральної Європи, Середземномор'я і Північної Африки. Особлива увага приділена різниці підходів у використанні даної політики в залежності від кінцевих цілей учасників. З акцентом на використанні економічних механізмів впливу на трансформаційні процеси в державах-сусідах.

Ключові слова: Політика сусідства, диференціація сусідів, кінцева мета інтеграції, СЗПБ, принцип взаємозалежності і пов'язаних інтересів

The article reviews the development and transformation of the EU Neighborhood policy as a tool for differentiating the relations between the neighboring states of the Central Europe, Mediterranean, and North Africa. Particular attention is focused on the difference in approaches to the use of this type of policy depending on the final objectives of the participants, with the emphasis on the use of economic mechanisms of influence on the transformation processes in the neighboring states.

Key words: Neighborhood policy, differentiation of neighbors, final purpose of the integration, CFSP, principle of interdependence and related interests.

В статье рассмотрены особенности формирования и трансформации политики соседства Европейского Союза в качестве средства дифференциации отношений со странами Восточной Европы, Средиземноморья и Северной Африки. Особенное внимание уделено отличию подходов к использованию данной политики в зависимости от финальных целей участников. С акцентом на использовании экономических механизмов влияния на трансформационные процессы в странах-соседах.

Ключевые слова: Политика соседства, дифференциация соседей, финальная цель интеграции, ОПБО, принцип взаимозависимости и связанных интересов.

Починаючи з 2004 року, основним інструментом зовнішньої політики ЄС щодо найближчого оточення стала Європейська політика сусідства (ЄПС), яка на основі єдиного підходу охопила 16 держав-сусідів ЄС, включаючи країни Східної Європи, Південного Кавказу та Північного Середземномор'я.

Згадана тематика потребує ретельного вивчення, з огляду на проголошений нашою державою стратегічний курс на інтеграцію до Європейського Союзу, автори намагаються виявити можливості інтенсифікації співробітництва, які пропонує ЄС у форматі «політики сусідства», а також виявити ті недоліки ЄПС, що перешкоджають активізації діалогу Україна – Європейський Союз і підлягають перегляду.

* асистент кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

** студент 4 курсу спеціальності «міжнародні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Мета дослідження полягає у визначенні причин появи, принципів та механізмів запровадження, а також особливості трансформації Європейської політики сусідства як напрямку зовнішньої політики ЄС. Досягнення цієї мети зумовило необхідність вирішення завдання:

- дослідити тенденції і визначальні чинники появи і трансформування зовнішньополітичної концепції «Європейська політика сусідства»;

Європейська політика сусідства стала результатом об'єднання зусиль Євросоюзу навколо ідеї подальшого формування співпраці з його стратегічно важливими партнерами, які опинилися на його безпосередньому кордоні. Ефективність даної політики, на сьогодні, є питанням суперечливим і дискусійним, проте аналіз її базових принципів, а також методології ЄПС дає підстави виділити в ній низку недоліків, які й стали передумовами виникнення ідеї її подальшого трансформування.

Європейська Комісія розглядає ЄПС як незамінну стратегію для подальшого розвитку відносин між ЄС та країнами-партнерами у середньо- та довгостроковій перспективі. Політика сусідства розглядається керівництвом Євросоюзу як односторонній зовнішньополітичний інструмент ЄС, розробкою та впровадженням якої займається Європейська Комісія. Констатуючи загальну успішність функціонування ЄПС як такої, науковці Європейського політологічного центру виділяють такі її недоліки, як «слабкість економічних стимулів для країн-партнерів, недостатня роль ЄС у вирішенні регіональних конфліктів, наявність бар'єрів для свободи руху між громадянами учасників ЄПС та країн ЄС тощо» [1, с. 12].

З іншого боку, доцільно розглянути й інші причини, які виділяються як європейськими дослідниками, так і українськими науковцями щодо факторів, які призвели до невідворотності подальшої еволюції та трансформування політики сусідства.

Політика сусідства першочергово розроблялася як «політика щодо найближчого оточення», що стосується її східних сусідів, України, Молдови, Росії та, у перспективі, Білорусі [2, с. 3]. У подальшому, країни-сусіди Середземномор'я були включені до нової політики Євросоюзу, у той час як РФ дала зрозуміти, що надає перевагу двосторонньому стратегічному партнерству. Коли закінчувалася розробка та підготовка до підписання планів дій з Україною, Молдовою, Марокко, Тунісом та Ізраїлем, ЄС розширив межі ЄПС, включивши до неї країни Південного Кавказу. Отже, спочатку ця політика розповсюджувалася на 16 країн-партнерів Європейського Союзу регіонів Східної Європи, Північної Африки та Близького Сходу.

Незважаючи на таку кількість країн, основні інструменти взаємодії та кінцеві перспективи, що пропонуються у рамках ЄПС є подібними для всіх сусідів ЄС як європейських, так і неєвропейських: плани дій, політична співпраця, угоди про вільну торгівлю, надання доступу до внутрішнього ринку ЄС, спрощення візового режиму, інструменти фінансової допомоги та укладення нових базових угод.

Таким чином, політика, що охоплює географічно різні регіони, несе в собі потенційний ризик відходу від принципу змістовної диференціації підходів у розвитку відносин між ЄС та усіма країнами-сусідами.

На думку представників Європейської Комісії, диференціація серед держав-партнерів ЄПС полягає, передусім, у темпах і масштабах їхніх реформ, відповідно до яких диференціюються вигоди співробітництва з ЄС. Незважаючи на суттєві відмінності між країнами ЄПС, їх всіх об'єднує необхідність проводити реформи. Отже, представники ЄК відкидають можливість чіткої диференціації між європейськими та неєвропейськими сусідами в рамках ЄПС [3]. Водночас, варто звернути увагу на те, що базовим принципом ЄПС є задекларована диференціація між країнами-сусідами. Цей принцип трактується як «необхідність брати до уваги специфічну ситуацію, що склалася в окремих країнах Східної Європи та Середземномор'я, який впливатиме на рівень відносин між ЄС та цими країнами» [2]. Аналогічної концепції дотримується ЄК і у комунікації від 4 грудня 2006 р., в якій йдеться про готовність ЄС «пристосовувати свою політику в рамках ЄПС до потреб і прагнень партнерів» [4].

У той же час принцип диференціації залишається нереалізованим, з огляду на той факт, що політика, яка охоплює географічно різні регіони, несе в собі потенційний ризик відходу від принципу змістовної диференціації підходів до розвитку відносин між ЄС та усіма країнами-сусідами.

З цим аспектом пов'язане і ще одне чутливе положення згаданої стратегії, співвідносне із перспективами розвитку відносин ЄС із країнами-сусідами, які пропонуються в рамках Європейської політики сусідства. Як свідчить аналіз наявних документів, що регулюють відносини ЄС з його сусідами, в рамках нової політики сусідства ЄС не передбачає перспективи членства держав-сусідів, навіть в довгостроковій перспективі.

В даному контексті експерти доводять, що ЄПС не може теоретично мати спільну кінцеву мету співпраці для всіх країн-сусідів, водночас, вона їх об'єднує в одну спільну політику [1; 5; 6]. Про це свідчить, зокрема, компромісна формула про те, що участь європейських країн у ЄПС «не визначатиме наперед перспективу їхніх відносин з ЄС у майбутньому, відповідно до положень Договору про ЄС» [2]. У експертів викликає сумніви «щирість» цієї формули, оскільки по перше - не всі країни-члени ЄС розділяють її, по друге - її концептуальна невизначеність не може задовольнити суспільства європейських країн-учасниць ЄПС, адже для деяких з них (насамперед, для України) європейська інтеграція є невід'ємним базовим елементом національної ідеї та фундаментом відносин з ЄС. Більшість науковців, як європейських так і вітчизняних, мають спільну позицію з того питання, що розкриття інтеграційного потенціалу ЄПС може підвищити привабливість та довіру до неї з боку більшості країн-партнерів.

Натомість, ЄС вбачає наявність диференційованого підходу до кожної з країн-сусідів внаслідок різного рівня розвитку двосторонніх відносин і прагнень щодо можливостей поглиблення співробітництва, за умов виконання низки умов. Іншими словами, «політика сусідства» ЄС стосовно деяких держав припускає різнорівневе й різношвидкісне співробітництво залежно від досягнутих результатів у процесі застосування інструментів політики сусідства [5]. Про невідповідність запропонованої Євросоюзом тези про принцип диференційованості свідчить і намір найбільш потужного східного сусіда, Російської Федерації, залишатися поза рамками запропонованого європейського проекту. При цьому, співробітництво в рамках «Спільних чотирьох просторів», містить набагато ґрунтовніші пропозиції щодо зближення двох суб'єктів міжнародних відносин в економічному, політичному та гуманітарно-соціальному сенсі, адже значна частина російського політичного істеблішменту та експертів вважає перспективною ідею про поступову економічну інтеграцію між Росією та Європою, проте без формального вступу останньої в ЄС [7]. Не випадково підкреслюється необхідність проведення політичних, економічних і інституціональних реформ, ступінь ефективності яких визначить рівень наступної економічної інтеграції з ЄС (зокрема, участь у внутрішньому ринку ЄС). У довгостроковій перспективі передбачається розробка угод, які будуть відповідати політичним і економічним умовам, що вже існують у рамках проведення політики Європейського Союзу з третіми країнами.

Із концептуальної точки зору в розбудові відносин Євросоюзу з країнами-сусідами показовою була безкомпромісна позиція Романо Проді (який на той час очолював Єврокомісію) – «жодна зі сторін не може дозволити собі не мати найкращих відносин одне з одним, нашим головним устремлінням має стати формування справжнього стратегічного партнерства, яке дозволить отримати конкретні результати, у порівнянні з тими, що ми маємо сьогодні» [8, с. 2]. Натомість залишається незрозумілою принципова позиція ЄС при реалізації таких Стратегій. Зокрема, щодо стосунків із найбільшим сусідом – Російською Федерацією, ЄС реально ніколи не проводив політики «стратегічного партнерства», і навряд чи буде проводити, орієнтуючись скоріше на встановлення «дружніх відносин». Загалом, орієнтація на більшу результативність співробітництва, а не на його якість, свідчить про те, що за оновленою ви-

віскою «справжнього стратегічного партнерства», як і завжди, ЄС розвиває відносини виключно використовуючи принцип «прагматичного партнерства» в галузях власних інтересів.

За прогнозами дослідників, розширення географічних рамок згаданої політики без урахування особливостей регіонального та історичного характеру поступово нівелює її політичну цінність. Спонукаючи таких сусідів, як Україна, критикувати відсутність у ній диференційованого підходу та потребувати нових форм співпраці в рамках ЄПС. Практично всі європейські науковці ставлять риторичне запитання щодо того, наскільки глибоко може розвиватися політичний діалог без взаємовигідних зобов'язань та кінцевої мети взаємовідносин.

«Консенсусний порядок прийняття рішень ЄС став на заваді схваленню на початку розробки ЄПС східноєвропейського виміру цієї політики. Таким чином, остаточна версія ЄПС у 2004 році набула універсалістського формату, який однаково мав би застосовуватися до будь-якої країни-сусіда. Водночас, саме консенсусний характер ЄПС став її основним слабким місцем. Навряд чи країни від Касабланки до Мурманська (це підтвердила Росія, відмовившись вважати себе учасником ЄПС), з різними політичними, економічними, культурними особливостями, різними цінностями та амбіціями (як і з кінцевими цілями розвитку відносин з ЄС) із задоволенням сприйматимуть «єдиний гребінець» політики сусідства. Такий підхід неприйнятний хоча б із внутрішньополітичної точки зору цих країн, кожна з яких має право вважати свої відносини з ЄС унікальними» [9, с. 4].

Чинник відсутності диференційованого підходу до кожної країни автоматично ставить питання щодо доцільності основної мети політики сусідства та змушує вносити на порядок денний визначення форм співробітництва з кожною країною-партнером, що ускладнює її імплементацію. «На відміну від процесу розширення, ЄПС бракує спільної кінцевої мети співпраці з ЄС для всіх країн, проте вони об'єднані в одну політику та до них застосовується одні інструменти». [1, с. 16] Аналізуючи основні принципи політики сусідства, варто зазначити, що вона впроваджується згідно з методами політики розширення (EU enlargement policy), яка визнається одним із найуспішніших проєктів у зовнішньополітичній доктрині ЄС. Головною запорукою успіху згаданої політики стало наближення законодавства країн, що приєдналися до Євросоюзу, до його політик у різних сферах.

Невизначеність щодо намірів ЄС стосовно сусідів розповсюджується також на механізми, покликані стимулювати політичні та економічні трансформації в країнах-партнерах. Досвід, на якому будувалися основні підвалини політики сусідства, у тій чи іншій мірі був позичений з процесу розширення, який відбувався в Центральній та Східній Європі. ЄПС безперечно позбавлена «основного двигуна», який просував процес розширення – перспективи членства в Європейському Союзі – що негласно змінює природу втручання ЄС. Це робить зацікавленість сторін щодо процесу співпраці меншою на практиці, зокрема беручи до уваги невизначеність щодо ініціативного пакету в рамках ЄПС. Потенційні винагороди для сторін недосяжні у найближчому майбутньому, та умови, на яких вони могли б бути створені, не мають ані чіткого окреслення, ані мети [5, с. 18].

Отже, калькування принципів політики розширення у контекст ЄПС створює певні труднощі та перешкоди щодо її вдалої імплементації. У першу чергу, вона дає суперечливі сигнали країнам-партнерам. Якщо Європейська політика сусідства відокремлена від перспективи членства, постає природне питання – чому в ній використовується вступна методологія. Такий підхід, «змодельований» на основі угод європейського типу, що використовувались у процесі розширення, поглиблює непорозуміння щодо того, які рамки відносин із партнерами у рамках ЄПС є найбільш прийнятними та ефективними.

Зокрема, британський вчений Д.Лінч наголошує, що «без втілення принципу надання членства країнам-партнерам у перспективі, ЄПС не буде життєздатною, чим ефективніше вона функціонує, тим важче знайти правові підстави для її відокремлення від вступної стратегії – бо де факто виконуються критерії членства в ЄС» [10, с. 27].

Таким чином, використання методів політики розширення не допомагає визначенню довгострокової мети у відносинах з країнами-партнерами, адекватно не пояснює вибір короткострокових цілей та ставить під питання зміст майбутніх угод у рамках ЄПС. Більше того, інституційною базою відносин залишаються діючі двосторонні угоди, у випадку нашої держави, такі, як Угода про партнерство та співробітництво між Україною та Європейським Союзом чи потенційна угода про асоціацію і зону вільної торгівлі.

Під час переговорного процесу з новими державами-членами ЄС (2004 та 2007 рр.) рівень узгодження позицій держави (часто навіть декларативно) зі Спільною зовнішньою та безпековою політикою ЄС мав пропорційну залежність від наближення країни до членства в Євросоюзі. Це означало фактичну відсутність наміру нових країн-членів ЄС проводити самостійну зовнішню політику, що входила б у протиріччя з перевагами офіційного Брюсселя. Натомість, ЄПС бракує такого рівня співпраці, що призводить до наявності чималої кількості країн у рамках політики сусідства з незалежною зовнішньою політикою, та дуже часто такою, що суперечить основним постулатам Євросоюзу [5]. Це дає підстави для того, щоб стверджувати, що «політика сусідства» обмежена у своїх засобах та інструментарії щодо співробітництва у такій чутливій сфері співпраці, як Спільна зовнішня та безпекова політика ЄС.

Треба окремо відзначити, що запропоновані ЄПС інструменти перекликаються зі вже застосованими Євросоюзом механізмами та діючими структурами. Країни Східної Європи юридично скріплені з ЄС угодами про партнерство та співробітництво (УПС), у той час як країни Середземномор'я мають угоди про асоціацію з ЄС, у результаті так званого Барселонського процесу.

Європейська Комісія не завжди переконливо пояснює різницю між інструментарієм Барселонського процесу/Середземноморського Союзу та Європейської політики сусідства, який багато в чому перегукується. «Єдине, у чому можна визначити чітку різницю, у тому, що Барселонський процес суто колективний форум, проте як ЄПС базується на двосторонніх відносинах між ЄС та державою, яка до неї відноситься» [11, с. 59].

«Навіть, якщо ЄС спроможний віднайти позитивні моменти у реалізації ЄПС, ця політика має структурну недолугість, що і є ще однією її негативною рисою. Якщо порівняти цю політику з попередньою щодо країн, які мали окреслену перспективу вступу до ЄС, Євросоюз мав значно більший трансформаційний ефект на ті держави, що мали прагнення до нього вступити. Саме тому, ті перспективи, які зазначена політика пропонує своїм сусідам, не є достатньо привабливими, щоб змусити їх здійснювати глибинне економічне та політичне реформування. ЄПС має заохочувати партнерів до проведення реформ в їхніх державах, які їх наближатимуть до стандартів життя в Євросоюзі, незалежно від того чи стануть вони його членами чи ні» [1, с. 2].

У грудні 2002 року у своїй промові «Політика щодо найближчого оточення» ('proximity policy') тодішній Голова Європейської Комісії Р.Проді використав фразу, яка стала популярним афоризмом та розкрила сутність ЄПС - «поділяти все, крім інституцій ЄС» ('sharing everything with the EU but institutions') [8]. Пізніше Р.Проді пояснював, що у своєму виступі він мав на увазі, що не країни-партнери не мають права де-юре використовувати існуючі інституційні рамки Євросоюзу, проте залишається право створювати нові спільні інститути для поглиблення відносин із партнерами.

На сьогодні інституційну структуру відносин у рамках політики сусідства складають двосторонні угоди між ЄС та країною-партнером. ЄПС у своєму первинному вигляді не передбачав багатосторонньої інституційної основи; навіть не вносилися пропозиції щодо впровадження нових зв'язків (подібних тим, що функціонують у рамках Європейської Економічної Зони) між членами ЄПС. Новий тип угоди міг би створити свою інституційну структуру, проте до сих пір не має механізму її заснування, який би відрізнявся від діючих сьогодні Ради з питань співробітництва чи Ради з питань асоціації.

Отже, якщо політика сусідства розглядається керівництвом ЄС, як довготермінова та ефективна стратегія, вкрай необхідною була б розробка інституційної основи ЄПС у найближчі терміни. Європейськими дослідниками пропонується декілька варіантів:

- удосконалення існуючого підходу щодо двосторонніх рамок відносин, який в своїй основі базуватиметься на моделі розширення;
- впровадження підходу з подвійною основою «two-pillar approach», на зразок Європейської Економічної Зони;
- пошук регіональних форм багатосторонньої співпраці (запропоновані пізніше «середземноморський» та «східний» вектори Європейської політики сусідства)

Варто також відзначити недосконалість фінансових інструментів, що були першочергово запропоновані в рамках політики сусідства до 2007 року: для Східної Європи – призначалися програми Tacis та для країн Середземномор'я – програми MEDA. Прийнятий у грудні 2005р. бюджет ЄС на 2007-2013 роки щодо програм технічної допомоги в рамках ENPI (Інструмент європейської політики сусідства) виділяв загалом дванадцять млрд. євро на витрати, пов'язані з реалізацією політики сусідства та відносини з Російською Федерацією [2].

Отже, для ефективної співпраці між ЄС та країнами-партнерами необхідною вбачалася якісна зміна механізму фінансування заходів у рамках Європейської політики сусідства. «Перш за все, необхідно збільшити кошти, що передбачаються бюджетом; крім цього, партнерам за ЄПС варто запропонувати інші інструменти співпраці у тих сферах секторального співробітництва, які потребують окремої уваги. У країнах-партнерах також чекають на підтримку у наданні позик міжнародними фінансовими установами (ЄІБ, ЄБРР тощо) відповідно до схвалених Євросоюзом пріоритетних напрямків» [11, с. 98].

Два вищезазначених питання безпосередньо пов'язані з фундаментальною проблемою – наскільки ефективно зазначена політика вміщує в себе принципи взаємозалежності, спільної відповідальності (joint ownership) та взаємопов'язаних інтересів. Саме ці принципи повинні, відповідно до основних документів, складати базові характеристики ЄПС: «...спільна відповідальність сторін у процесі, що базується на принципах обопільних цінностей та інтересів є обов'язковою, Європейський Союз не намагатиметься нав'язувати пріоритети чи умови на своїх партнерів» [12, с. 8].

Спільна відповідальність передбачає рівноправність у відносинах між партнерами чи принаймні однаковий внесок двох сторін у процес реалізації політики, винайдення спільних відповідей на проблеми, що неодмінно виникають. Такий підхід можна охарактеризувати, як солідарний чи рівноправний. Проте, варто проаналізувати, чи стосуються ці характеристики Європейської політики сусідства у повній мірі.

«Безперечно, Європейський Союз та його сусіди мають певні спільні інтереси – контроль на кордонах, захист навколишнього середовища, регіональна безпека – та згодні працювати разом задля їхньої ефективної реалізації. Тут присутній також і фактор взаємозалежності, не тільки співробітництва. Це те розуміння ЄПС, яке передбачає надійну альтернативу членству, можливість досягти прогресу у відносинах без дебатів щодо вступу чи виконання певних критеріїв, проте завдяки спільним конкретним крокам у різних сферах співробітництва» [1, с. 17].

Однак, можна знайти низку складних моментів стосовно спільного внеску партнерів у рамках Європейської політики сусідства. По-перше, ЄПС по своїй суті є односторонньою політикою, яка спрямована на удосконалення найближчого оточення розширеного Європейського Союзу. Це підтверджується навіть використанням слова «політика», у стратегії ЄС щодо сусідів. Це не простір, як у випадку із Російською Федерацією, яка у своїх відносинах з ЄС використовує термін «спільні простори», не зона, у випадку з Європейською економічною зоною, не процес, що характеризує Барселонський процес, не партнерство, як Середземноморське партнерство. Політика завжди проводиться певним суб'єктом міжнародних

відносин, і це підтверджує той факт, що ЄПС, безперечно, політика Євросоюзу щодо своїх сусідів у більшій мірі, ніж створення чогось нового (простору чи зони).

Підтвердження цього є те, що політика сусідства має односторонній характер є порівняння процесів розробки Європейської політики сусідства та Спільних просторів співпраці між РФ та ЄС. Отже, Спільні простори створювалися спільними зусиллями сторін у контексті саміту ЄС – РФ, концепція Спільного економічного простору ЄС – РФ стала предметом роботи Робочої групи вищого рівня, до якої увійшли представники сторін у рівній мірі.

По-друге, однобічний характер ЄПС, а зокрема планів дій, як механізмів співпраці у рамках ЄПС, виражається специфікою зумовленості, що має ознаки бізнес-пропозиції, де одна сторона виконуватиме завдання іншої за якусь винагороду. У той час, коли обумовленість є дієвим механізмом задля досягнення результатів у випадку з бізнесом, у політичному співробітництві вона заперечує можливість спільного внеску партнерів.

Зокрема, професор Лондонської Економічної Школи Д.Келлі, розглядаючи питання обумовленості та спільного внеску у рамках ЄПС, звертається до такого терміну, як «міжнародна неоднозначність», що проілюстрована використанням принципу диференціації у рамках ЄПС. На його переконання, принцип диференціації знаходить свої виправдання у сенсі спільної відповідальності сторін, які вимушені спільно визначати цілі, визнавати диференційовані обставини та пріоритети задля подальшої співпраці. З іншого боку, принцип диференціації пов'язаний з обумовленістю – різним ступенем прогресу щодо виконання критеріїв на вступ до ЄС. Відповідно, «політика структурована у певних рамках, які відповідають прогресу, що досягла країна-партнер у визначеній сфері співробітництва» [13, с. 29].

Таким чином, існує протиріччя в двох аспектах диференціації, яке демонструє, що вірогідність збільшення кількості розбіжностей між сусідами у їхніх відносинах з Євросоюзом зростає, тим самим створюючи нові лінії розподілу та підриваючи задекларований принцип спільної відповідальності [1]. Крім проблеми подвійного значення поняття спільної відповідальності, існує ще одна, яка витікає з правових основ Євросоюзу. В ЄС практично не існує прецеденту щодо допуску будь-якої сторони до законотворчих процесів всередині Євросоюзу. Тому у випадку з країнами-партнерами виходом може стати спільне погодження двосторонніх угод, можливо, нових сусідських угод або інших інструментів співпраці з ЄС. Іншим рішенням може стати «удосконалення існуючих рамок співробітництва, наприклад угод про партнерство та співробітництво, щоб вони передбачали спільне прийняття зобов'язуючих рішень Радами УПС, на відміну від планів дій, які мають рекомендаційний характер» [14, с. 131]. Важливим також має стати посилення інституційних рамок співробітництва – існує необхідність створення інституцій із можливостями використання принципу спільної відповідальності – в яких органи прийняття рішень будуть супроводжуватися спеціальними сферами, із компетенцією імплементувати ті чи інші рішення.

Список посилань

1. Cremona M. L'Union fait la force? Potential and limitations of the European Neighbourhood Policy as an integrated EU foreign and security policy / M. Cremona. – European University Institute, Leiden University, 2007 – 114 p.
2. European Neighbourhood Policy. – Strategy Paper, Communication from the Commission 12 May 2004, COM(2004) 373 final.
3. Emerson M. Democratization in the European Neighbourhood Policy Associate Research Fellows at CEPS / M. Emerson. – ISBN 92-9079-592-1. – Brussels. – 231 p.
4. Communication from the Commission to the Council and the European Parliament On strengthening the European Neighbourhood Policy. – Brussels. – 2006. – 4 December. – 2006 COM(2006)726 final.

5. Emerson M. European Neighbourhood Policy Two Years on: Time indeed for an 'ENP plus' Associate Research Fellows at CEPS / Emerson M., Noutcheva G., Popescu N. – March 2007. – No. 126. – Brussels, 2007. – 323 p.
6. Smith M. Political dialogue and security in the European Neighbourhood / M. Smith, M. Weber // *Journal of Common Market Studies*. – 2008. – No 8. – P. 11–20.
7. Афанасьева С. Н. Стратегия взаимодействия России и ЕС в рамках нового Соглашения о партнерстве и сотрудничестве / С. Н. Афанасьева // *Корпоративная культура и деловые коммуникации в условиях глобализации : материалы летней научн. школы Ин-та политики и деловых коммуникаций / общ. ред. Л. О. Тернова. – М. : «Интердиалект», 2008. – 78 с.*
8. Prodi R. A Wider Europe – A Proximity Policy as the key to stability / R. Prodi. – Speech to the Sixth ECSA-World Conference 5–6 December. – Brussels, 2002. – P. 2–7. (SPEECH/02/619).
9. Шпек Р. В. Європейська політика сусідства очима європейського сусіда / Р. В. Шпек // *Щотижневик 2000. – № 9 (356) – 2–8 березня 2007. – С. 5–6.*
10. Lynch D. 'The New Eastern Dimension of the Enlarged EU' in *Partners and Neighbours: A CFSP for a Wider Europe / D. Lynch. – Chaillot Papers. – No.64. – Paris : Institute for Security Studies, 2003 – P. 39–64.*
11. Grant C. Europe's blurred boundaries: rethinking enlargement and under the neighbourhood policy / C. Grant. – L. : Centre for European reform, 2006. – 77 p.
12. Моліна І. Інновації в Європі у часи трансформацій : перший баланс Головування Іспанії в ЄС / І. Моліна // *Королівський Інститут Елькано ARI 115/2010. – 7 липня 2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.realinstitutoelcano.org/wps/portal/rielcano/contenido?WCM_GLOBAL_CONTEXT=/elcano/elcano_es/zonas_es/ari115-2010.*
13. Kelley J. New Wine In Old Wineskins: Policy Adaptation In The European Neighbourhood Policy' / J. Kelley // *44 Journal of Common Market Studies, London, 2006 – P. 29–55.*
14. Lavenex S. EU External Governance in Wider Europe / S. Lavenex // *Journal of European Public Policy. – 2004. – № 11 (4). – P. 680–700.*